

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 37:378.016]:373.064.1:005.336.2

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.4>

Оксана БАРТКІВ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025
ORCID: 0000-0003-1301-2169

Бібліографічний опис статті: Бартків, О. (2021). Формування у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 22–27, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.4>

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Актуальність окресленої проблеми зумовлюється необхідністю підготовки майбутніх учителів базової школи до роботи з батьками на засадах партнерства, формування у студентів компетентності педагогічного партнерства як однієї із професійних компетентностей.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змістового потенціалу навчального курсу «Педагогіка» у формуванні у майбутніх учителів базової школи компетентності педагогічного партнерства.

У процесі наукового пошуку використано методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації задля окреслення основних понять, дослідження й обґрунтування змістового потенціалу педагогіки у формуванні у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства.

Компетентність педагогічного партнерства потрактовано як здатність майбутнього вчителя базової школи здійснювати суб'єкт-суб'єкту взаємодію на засадах паритетності, особистісної зорієнтованості задля реалізації школярами власної освітньої траєкторії розвитку, самореалізації та підготовки до активного суспільного життя.

Визначено значний змістовий потенціал курсу «Педагогіка» у формуванні у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства. У ході проведення лекційних і практичних занять студенти мають змогу у ситуаціях, найбільш наближених до професійної діяльності, відпрацьовувати вміння налагодження взаємодії із суб'єктами освітнього процесу, організовувати форми (тренінги, відверті розмови, проблемні дискусії, інформаційні діалоги, тематичні мініатюри, спільну проектну діяльність, акції, дні батьківського самоврядування) та методи (проблемні лекції, евристичні бесіди, розв'язання педагогічних задач, мікрореконструкції, симуляції, ситуативного моделювання) роботи з батьками на засадах паритетності, добровільності та взаємоповаги.

У процесі формування компетентності педагогічного партнерства враховано вимоги інклюзивного навчання, застосування у професійній підготовці практик, орієнтованих на сім'ю з дитиною з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: партнерство, компетентність, педагогіка, майбутні учителі базової школи, компетентність педагогічного партнерства, форми і методи навчання.

Oksana BARTKIV

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of General Pedagogy and Preschool Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025
ORCID: 0000-0003-1301-2169

To cite this article: Bartkiv, O. (2021) Institutiones futurorum magistrorum competences de pedagogica consociatio [Formation of future teachers competencies of pedagogical partnership]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 22–27, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.4.4>

FORMATION OF FUTURE TEACHERS COMPETENCIES OF PEDAGOGICAL PARTNERSHIP

The urgency of the outlined problem is due to the need to prepare future primary school teachers to work with parents on a partnership basis, formation of students' competence of pedagogical partnership as one of the professional competencies.

The purpose of the article is in substantiation of the semantic potential of the educational course “Pedagogy” in the formation of future teachers of basic school competence of pedagogical partnership.

Methods were used in the process of scientific research analysis, synthesis, generalization, systematization to outline the basic concepts of the study and substantiation of the semantic potential of pedagogy in the formation of future teachers’ competence of pedagogical partnership.

Competence of pedagogical partnership treated as the ability of the future primary school teacher to interact with the subject on a parity basis, personal orientation of participants in the educational process in order for students to realize their own educational trajectory of development, self-realization and preparation for active social life.

Significant content potential of the course “Pedagogy” is determined in the formation of future teachers’ competence of pedagogical partnership. In the course of lectures and practical classes, students have the opportunity in situations closest to professional activity, to practice the ability to establish interaction with the subjects of the educational process, organize forms (trainings, open conversations, problem discussions, information dialogues, thematic miniatures, joint project activities, actions, days of parental self-government) and methods (problem lectures, heuristic conversations, solving pedagogical problems, micro-teaching, simulations, situational modeling) work with parents on the basis of parity, voluntariness and mutual respect.

In the process of forming the competence of the pedagogical partner took into account the requirements of inclusive education, applying family-oriented practices with a child with special educational needs.

Key words: *partnership, competence, pedagogy, future primary school teachers, competence of pedagogical partnership, forms and methods of teaching.*

Актуальність проблеми. Концепція Нової української школи орієнтує заклади загальної середньої освіти на організацію освітнього процесу, побудованого на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителями, учнями, батьками; усі суб’єкти педагогічної діяльності переслідують однакові цілі та прагнення; працюють добровільно та зацікавлено на паритетних засадах. Формула Нової школи містить вісім ключових компонентів, одним із яких є педагогіка партнерства (Концепція Нової української школи, 2017). Спільна діяльність усіх суб’єктів незамінна для формування особистих освітніх траєкторій і втілення їх в індивідуальних навчальних планах кожного учня. Лише взаємодія у межах трикутника «учень – учитель – батьки» уможливило створення простору для сучасної ефективної освіти (Краще разом, 2019). На реалізацію Концепції розроблено «Меморандум про співпрацю батьків, учнів та педагогів» як результат фасилітованих зустрічей між цими суб’єктами, що надає можливість спростити комунікацію усіх учасників освітнього процесу й ухвалення рішень у школі; визначає академічну свободу вчителя у праві вільного вибору ним форм, методів і засобів навчання. Батьки й учні (старшокласники) можуть бути ініціаторами та брати участь у вирішенні низки питань організації освітнього процесу (Меморандум про співпрацю батьків, учнів та педагогів, 2017).

Педагогіка партнерства вимагає переосмислення ролі педагога, оновлення його професійного мислення, аналіз власної педагогічної

діяльності, орієнтованої на самоосвіту; відстеження результативності своєї роботи через систему моніторингу. У «Професійному стандарті вчителя» визначено загальні та професійні компетентності педагога, серед яких і компетентність педагогічного партнерства (Професійний стандарт за професіями, 2020). Тому важливою є підготовка майбутніх учителів базової школи до партнерської взаємодії з батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу педагогіці партнерства приділяли та приділяють педагоги-класики та педагоги сучасності. На думку І. Калько, педагогіка партнерства передбачає демократичне та гуманне ставлення до дитини, забезпечення їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є; учень – добровільний і зацікавлений соратник, одноступенець, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий і відповідальний за власні результати (Калько, 2020: 33). Автори Концепції Нової української школи визначають педагогіку партнерства як напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманно-особистісного підходу до особистості та ґрунтується на принципах поваги до особистості; довірливих стосунках і спільній наполегливій праці; позитивному та доброзичливому ставленні одне до одного; тонкій співпраці та співтворчості; повноваженості представників сторін; порозумінні й ефективній комунікації задля досягнення спільної мети; забезпеченні права вільного вибору; соціальному партнерстві (Основні ідеї педагогіки партнерства, 2019), проте менше уваги у наукових

дослідженнях приділено підготовці майбутнього вчителя середньої школи до партнерської взаємодії з батьками учнів у сучасних реаліях реформування української освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змістового потенціалу навчального курсу «Педагогіка» у формуванні у майбутніх учителів середньої школи компетентності педагогічного партнерства. Задля реалізації мети важливим стало розв'язання таких завдань: 1) визначити сутність педагогіки партнерства та компетентності педагогічного партнерства; 2) обґрунтувати змістовий потенціал навчального предмету «Педагогіка» у формуванні майбутніх учителів школи компетентності педагогічного партнерства.

Постановка проблеми. Педагогіка партнерства орієнтує школу на розвиток цілісної особистості через пробудження її внутрішніх сил і можливостей для досягнення її максимального й повного розвитку через визначення освітньої траєкторії. За такої взаємодії відносини вчителя з учнями будуються таким чином, щоб дати дітям нові стимули, закладені у навчання, залучити до спільної праці та творчої взаємодії вчителя, учнів і батьків. Для активного співробітництва з вихованцями педагогу необхідна мобілізація інтелекту, волі, моральних зусиль, організаторського хисту та вмиле оперування засобами формування моральних, інтелектуальних і духовних засад у школярів (Калько, 2020: 34).

Значний потенціал у підготовці майбутніх учителів до партнерської взаємодії з родиною має навчальна дисципліна «Педагогіка». Вивчаючи «Професійний стандарт вчителя загальної середньої освіти», студенти усвідомлюють сутність компетентності педагогічного партнерства (Б 3) як здатності до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі (Б 3.1) через уміння застосовувати механізми реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин (Б 3.1.У 1), забезпечувати суб'єкт-суб'єктний підхід, підтримувати прагнення школярів до саморозвитку, розкриття своїх здібностей (Б 3.1.У 2) та ін. Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства (Б 3.2) через реалізацію умінь визначати та враховувати запити й очікування батьків щодо навчання своїх дітей (Б 3.2. У 1), залучати батьків до участі в освітньому процесі, до прийняття рішень, що стосуються

навчання, виховання і розвитку учнів (Б 3.2. У 2), співпрацювати з батьками як членами команди психолого-педагогічного супроводу учня з особливими освітніми потребами (Б 3.2. У 3). Здатність працювати у команді із залученнями фахівцями, асистентом для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами (Б 3.3) через уміння організовувати співпрацю із членами команди на основі принципів командної взаємодії (Б 3.3. У 1), працювати із членами команди у процесі розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку, осіб із особливими освітніми потребами (Б.3.3.У 2) та ін. (Професійний стандарт за професіями, 2020: 20).

Ураховуючи думки розробників «Професійного стандарту вчителя» та досвід практичної діяльності з підготовки фахівців за спеціальністю «Середня освіта», компетентність педагогічного партнерства трактуємо як здатність майбутнього вчителя середньої школи здійснювати суб'єкт-суб'єкту взаємодію на засадах паритетності, особистісної зорієнтованості задля реалізації школярами власної освітньої траєкторії розвитку, самореалізації та підготовки до активного суспільного життя.

З метою формування у студентів компетентності педагогічного партнерства нами модифіковано зміст курсу «Педагогіка». Так, силабусом дисципліни передбачено розгляд теми «Сучасні форми та методи партнерської взаємодії класного керівника з батьками» (Бартків, 2021). На лекційному занятті значна увага приділена аналізу педагогіки партнерства, її принципам, обґрунтуванню основних форм і методів партнерської взаємодії з батьками відповідно до вимог Нової української школи. Уже практичне заняття мало на меті формування у студентів уміння налагоджувати партнерську взаємодію з батьками, застосовуючи різні технології співпраці з ними. У процесі підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками використовували методи та форми навчання, які забезпечували суб'єкт-суб'єкту взаємодію всіх учасників педагогічного процесу з метою формування відповідальності студента, толерантності, емпатії, рефлексії, соціальної активності та здатності до саморегуляції; орієнтовані на задоволення потреби особистості в успіху діяльності, що передбачає прогнозування життєвих ситуацій у майбутній професійній діяльності (табл. 1).

Формуючи компетентність педагогічного партнерства, ми акцентували на необхідності врахування у роботі з батьками факторів, які допомагають школі залучити їх до активної участі в ухваленні рішень, що стосуються дитини, таких як сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає родині; постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і вчителями; сприйняття батьків як рівноправних колег (Єфімова, 2007). Звертаємо увагу майбутніх учителів на те, що позитивний психологічний контакт у спілкуванні педагога з батьками учня виникає швидше, якщо учитель дає можливість зрозуміти батькам, що він симпатизує дитині, бачить її позитивні риси, турбується про неї тощо.

У ході практичних занять із курсу «Педагогіка» студенти також розглядали нові форми співробітництва вчителя з батьками: тренінги, відверті розмови, проблемні дискусії, інформаційні діалоги, тематичні мініатюри, спільну проєктну діяльність дітей, батьків і педагогів, спільні акції, дні батьківського самоврядування тощо. Так, задля закріплення у студентів умінь налагодження партнерської взаємодії з батьками учнів нами застосовувався метод мікровикладання (процес створення мініатюрних ситуацій (мікроуроку, мікробесіди)). Мікровикладання розглядаємо як цілеспрямоване і систематичне відпрацювання у студентів викладацьких вмінь і навичок у ситуаціях, найбільш наближених до професійної діяльності, через моделювання фрагменту однієї із форм роботи з батьками (5–7 хв) (Бартків, 2021: 13). Наприклад, уміння налагоджувати партнерську взаємодію під час педагогічного консультування батьків дитини, котра зазнала булінгу; здатностей організувати та проводити просвіт-

ницьку акцію для батьків із питань формування довірливих взаємин із дитиною у сім'ї тощо. У фрагменті ділової гри «Особливості виховання підлітка у сім'ї» студенти активно виконували ролі «батьків», «учителя», «рецензента» та висловлювати власні погляди, ідеї щодо створення сприятливого емоційного середовища у родині за умов нестабільності психологічного стану підлітка. Формуванню здатностей успішного включення студентів у реальну взаємодію з батьками вихованців сприяло розв'язування педагогічних задач (задач-ілюстрацій, задач-оцінювань, задач-проблем, задач-альтернатив), моделювання життєвих і вирішення проблемних ситуацій, симуляції, ситуативне моделювання тощо.

Цікаво та змістовно студенти набували практичних умінь під час тренінгу, навчання в рамках якого дозволило учасникам сформувати здатності обмінюватися один з одним інформацією та висловлювати власну думку, говорити і слухати, приймати рішення, обговорювати і спільно вирішувати проблеми; розвивати особистісні та соціальні навички (Смалько, 2018). У процесі роботи ми враховували, що тренінгові заняття передбачають варіативне використання різноманітних методів. Так, цікавими та такими, що викликали у студентів захоплення, були фрагменти тренінгів на тему «Педагогічне консультування батьків обдарованої дитини», «Залучення батьків до креативного проведення вільного часу», «Підготовка та проведення батьківських зборів» тощо. Наприклад, у процесі проведення фрагменту останнього тренінгу молодь була залучена до розробки програми проведення батьківських зборів, імітували проведення бесід із батьками учнів за допомогою ігрових методів; училися виходити

Таблиця 1

Методи та форми педагогічного впливу

Методи та форми	Сутність методів і форм
Мотиваційні	Спрямовані на мотивацію та стимулювання потреби студентів у набутті знань про педагогіку партнерської взаємодії з батьками учнів (аналіз педагогічних ситуацій, метод співпереживання ситуації, бесіди, дискусії, диспути, вивчення першоджерел, творчі завдання тощо).
Професійного спілкування	Передбачали оволодіння студентами способами педагогічного впливу на батьків (ділові та рольові ігри, симуляції, тренінги та ін.).
Практичні методи	Сприяли підвищенню рівня педагогічних умінь організувати партнерську взаємодію з батьками (розв'язання педагогічних задач, самостійна робота, мікровикладання).
Регулюючо-оцінювальні	Мали на меті оцінку та самооцінку сформованих педагогічних компетенцій форм і методів організації майбутньої партнерської взаємодії з батьками учнів, здатностей працювати у команді, супроводжуючи процес навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами (тестування, розв'язання педагогічних задач тощо).

із конфліктних ситуацій, уникати непорозумінь у стосунках із батьками та ін.

У підготовці до роботи з батьками належне місце відводили ознайомленню студентів із досвідом педагогів-класиків: обговорювали праці В. Сухомлинського «Батьківська педагогіка», «Павлівська школа», «Листи до сина» та ін.; А. Макаренка «Книга для батьків», «Лекції про виховання»; В. Леві «Нестандартна дитина» та ін. (Бартків, 2021: 11). У процесі такої роботи акцент було зроблено на формуванні у студентів навичок здійснення індивідуального підходу до сім'ї, використанні ними діалогових методів роботи з батьками.

У формуванні компетентності педагогічного партнерства важливим стало і врахування типів активності батьків, які поєднують відносинами співпраці сім'ю, школу та громаду (табл. 2):

Узявши до уваги ці типи активності батьків, майбутні вчителі вчилися ефективно організувати роботу з родинами учнів, набували навичок залучення до цілеспрямованої взаємодії активних батьків, батьків-волонтерів тощо.

Формування компетентності педагогічного партнерства здійснювали з огляду на вимоги інклюзивного навчання, яке передбачало використання практик, орієнтованих на сім'ю, з урахуванням того, що сім'я є основним одержувачем послуг. Надаючи освітні послуги, важливо враховувати потреби усіх членів родини, котрі займаються освітою дитини та доглядом за нею. Підтримка адекватних рішень родини передбачає пріоритетність родини як основного учасника освітньої команди. Коло співпраці за таких умов лежить у діапазоні від інди-

відуальної роботи з учителями для вирішення конкретних проблем до участі у батьківських радах задля прийняття рішень щодо навчальної програми закладу. Надання школою значного спектру послуг покликане поліпшити функціонування дитини та родини з урахуванням культурних особливостей кожної сім'ї. Слід також забезпечити доступ до офіційних суспільних послуг (Єфімова, 2007: 14).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, Концепція Нової української школи спрямовує діяльність закладів загальної середньої освіти на розкриття та розвиток здібностей і можливостей дитини на основі педагогіки, яка ґрунтується на паритетності відносин між учнем, вчителем і батьками. Аналіз педагогічної теорії та практики, особливостей викладання педагогіки дозволив визначити умови, котрі сприяли ефективному формуванню у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства: урахування необхідності визнання цінності кожної дитини; наявність тісної та постійної комунікації з родиною задля оперативного реагування на будь-які зміни та проблеми у відносинах (створення чатів чи груп у соціальних мережах і месенджерах, проведення відеобесід, індивідуальних зустрічей тощо); організація неформального спілкування з батьками через спільне святкування свят чи інших заходів; залучення батьків до органів управління школою, до заходів, які проводяться на рівні класу, школи чи громади; оволодіння навичками перемовин; підтримку власного ресурсного стану і почуття гумору; дотримання Меморандуму, що описує нові принципи взаємодії всіх учасників

Таблиця 2

Типи активності батьків

Тип активності	Характеристика типу активності
Батьківство	Взаємодія членів родини спрямована на: сприяння здоров'ю та безпеці дітей; створення пізнавального домашнього середовища; дотримання єдності вимог школи та родини; сприяння підвищенню педагогічної культури батьків із питань розвитку та навчання учнів.
Взаємодія/спілкування	Інформація про зміни у діяльності школі; успішність учнів; засоби спілкування відповідають культурним особливостям батьків; забезпечення зворотного зв'язку у співпраці школи з родинами учнів.
Волонтерство	Сприяння розвитку школи; створення гнучких графіків із урахуванням талантів та інтересів батьків, потреб учнів, учителів, адміністраторів.
Дистанційність	Допомога батьків у навчальній діяльності власним дітям за умов самостійного/дистанційного навчання, методичної підтримки вчителів.
Ухвалення рішень	Делегування ролей батькам в ухваленні окремих рішень; відкритість ухвалення рішень для всіх верств громади.
Співпраця із громадою	Координація роботи та ресурсів громади, бізнесу, інших груп для покращення шкільних програм, сімейних практик навчання, виховання та розвитку учнів; допомога сім'ям в отриманні доступу до допоміжних послуг закладів охорони здоров'я, культури тощо.

освітнього процесу, уможливило якісний і конструктивний діалог між ними.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз проблеми. Ґрунтовного вивчення потребують питання апробації різних

форм і методів партнерської взаємодії з батьками задля ефективного формування у майбутніх учителів компетентності педагогічного партнерства у процесі проходження педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартків О.С. Педагогіка : силабус для студентів спеціальності 014 «Середня освіта». Луцьк, 2021. 16 с.
2. Єфімова С.М. Налагодження партнерських стосунків з родинами. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / кол. авт. : А. Колупаєва, Ю. Найда та ін. Київ, 2007. 128 с.
3. Калько І.В. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості в контексті Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 21. Т. 1. 2020. С. 33–36.
4. Концепція Нової української школи. *Управління школою*. 2017. № 34.
5. Скиба М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. 2019 р. URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>
6. Меморандум про співпрацю батьків, учнів та педагогів. 2017. URL: <https://nus.org.ua/memorandum/>
7. Основні ідеї педагогіки партнерства та дієві способи налагодження співпраці вчителя та батьків. 2019. URL: <https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami>
8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>
9. Смалько О.В. Формування відповідального ставлення до батьківства у студентів : монографія. Луцьк : Вежа-друк, 2018. 192 с.

REFERENCES:

1. Bartkiv O.S. (2021). *Pedagogia [Pedagogy]: Syllabus pro alumnis majoribus in 014 "Educatio secundaria"*. Luceoriensis, 2021. 16 p. (in Ukrainian).
2. Yefimova S.M. (2007). *Societates cum familiis Scholam inclusivam instituere: lineamenta regiminis et administrationis: methodum docendi. Iter [Establishing partnerships with families Inclusive school: features of organization and management]*. / Qty.: auctores: A. Kolupaeva, Yu, Naida et alii. Kiyiv: MMVII. 128c. (in Ukrainian).
3. Kalko I.V. (2020) *Pedagogia societatis ut conditio ad exsequendum munus personale evolutionis in contextu novae scholae Ucrainae [Pedagogy of partnership as a condition for the implementation of personal development tasks in the context of the new Ukrainian school]*. *Paedagogia innovativa*. Part 21. T. 1. 2020 P. 33–36.
4. *Notio novae scholae Ucrainae [The concept of a new Ukrainian school]*. *Scholae procuratio*. 2017. C. 34–36. (in Ukrainian).
5. Skuba M. (2019). *Potius una. Quid sit paedagogia societatis et cur in NUS [Better together. What is the pedagogy of partnership and why is it in NUS]*, die 20 mensis Iunii anno 2019. Accessus modus: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/> (in Ukrainian).
6. *Memorandum de cooperatione inter parentes, discipulos et magistros [Memorandum of cooperation between parents, students and teachers]*, 2017: <https://nus.org.ua/memorandum/> (in Ukrainian).
7. *Praecipuae notiones societatis paedagogiae et modi efficaces sunt ut cooperationem inter magistros et parentes constituent [The main ideas of partnership pedagogy and effective ways to establish cooperation between teachers and parents]*, 2020. <https://naurok.com.ua/post/pedagogika-partnerstva-yak-uspishno-vzaemodiyati-z-batkami>. (in Ukrainian).
8. *Professio vexillum per professiones "Magister scholae primariae educationis secundae generalis", "Magister educationis secundae generalis", 2020 [Professional standard for the professions "Primary school teacher of general secondary education", "Teacher of general secondary education"]*. Accessus modus: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti> (in Ukrainian).
9. Smalko O.V. 2016 *Formatio responsalis erga parentes in studentibus [Formation of a responsible attitude to parenthood in students of classical university]*: monograph. Lutsk: Typographia Turris, 2018. 192 p. (in Ukrainian).